

ЯКІСТЬ ПРИБУТКУ ЯК ЗАСІБ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

I. M. МЕЛЬНИК, кандидат економічних наук, доцент
(Львівська комерційна академія (Львівський торговельно-економічний університет))

Анотація. Для досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності на ринку торговельних підприємств повинні забезпечити відповідний рівень економічної ефективності своєї діяльності. При цьому особливу увагу необхідно приділити оцінці якості прибутку. **Мета** статті полягає в дослідженні суті поняття «якість прибутку» з точки зору економічної категорії та оцінки якості прибутку як засобу аналізу загальної ефективності функціонування торговельних підприємств. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: логічного й порівняльного аналізу, систематизації. **Результати.** Якість прибутку торговельного підприємства варто розглядати як такий рівень прибутку, що визначає спроможність підприємства забезпечити потреби стабільного його функціонування, стійкого економічного зростання та розвитку в довгостроковій перспективі. Це абстрактна величина й визначається через опосередковані ознаки, якими можуть бути перманентні зміни в діяльності підприємства, що позитивно чи негативно впливають на рівень його розвитку під дією внутрішніх і зовнішніх факторів. Виявлення та аналіз таких змін повинні закладатися в методику оцінки якості прибутку. **Практична значущість результатів дослідження.** Стабільний якісний прибуток є істотним чинником впливу на ефективність функціонування підприємства. Прибуток – це фінансовий продукт діяльності підприємства.

Ключові слова: прибуток, якість прибутку, оцінка якості прибутку, ефективність, торговельне підприємство.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення динаміки сталого розвитку підприємства визначається його спроможністю здійснювати фінансування відтворювального процесу на розширеній основі. А для цього необхідно, у першу чергу, отримувати прибуток, що забезпечує розширене відтворення підприємства, тобто прибуток певної величини та якості. Якість прибутку відображає, наскільки для даного підприємства є характерним (стабільним) досягнутий рівень прибутку, а також ступінь використання ресурсів для його досягнення. Своєрідною гарантією стабільності є високий ступінь реалізації резервів, які визначають можливість максимально повного й

раціонального використання економічного потенціалу торговельного підприємства. Оскільки, відповідно до законів економічної теорії, джерела резервів невичерпні, то є можливість говорити й про необмеженість росту якості прибутку.

В умовах фінансово-економічної кризи, коли більшість підприємств працює збитково, високої значущості набуває необхідність дослідження проблем формування і використання прибутку з точки зору якості, що є основою для пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування. У таких дослідженнях значна увага має приділятися оцінці якості прибутку, яка полягатиме не тільки в тому, щоб визначити рівень прибутку та фактори, які забезпечують цей рівень. Мова повинна йти про те,

щоб виявити ті аспекти фінансово-господарської діяльності торговельного підприємства, які забезпечать не стільки ріст прибутковості, скільки вплив на стабільність у майбутньому періоді. Оцінка якості прибутку повинна розглядатися як засіб аналізу загальної ефективності діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і використання прибутку підприємства з точки зору його якості, методи, способи та прийоми проведення оцінки якості прибутку досліджувалися науковцями України й зарубіжжя. Серед них визначимо: Г. Азгальдова [1], М. Баканова [2], Л. Бернстайна [4], Ф. Бутинця [7], І. Бланка [5], Б. Данилишина, Дж. Джурана, С. Дорогунцова [6], О. Зінченко [8], Н. Менкью [10], В. Нагайчук [11], А. Поддєрьогіна [12], Р. Солоу, Р. Сайфуліна [9], А. Шеремета. Як за радянських часів, так і в період ринкових трансформацій ці проблеми залишаються актуальними й не до кінця вирішеними. Так, за межами сучасних досліджень залишаються поєднання якісної та кількісної характеристик прибутку, що розширює не тільки систему об'єктів якості, а й просуває показник прибутку на принципово новий рівень і місце у фінансовому механізмі підприємства. Крім цього, актуальним є перенос уваги із суто економічної характеристики категорії прибутку на відповідність вимогам окремих процесів, тобто кваліметричну складову. При цьому слід відзначити, що увага як науковців, так і практиків спрямована переважно на вдосконалення механізму управління величиною прибутку, при цьому поза увагою залишаються питання, пов'язані з управлінням якістю прибутку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження суті поняття «якість прибутку» з точки зору економічної категорії та оцінки якості прибутку як засобу аналізу загальної ефективності функціонування торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Прибуток синтезує всі сторони діяльності торговельного підприємства й наочно відображає ефективність його діяльності, а саме: зміну доходів, величину

витрат, рівень використання ресурсів тощо. Підприємство одержує прибуток тільки після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована й набере грошової форми. Прибуток формується під впливом великої кількості взаємозалежних чинників, що позитивно й негативно впливають на результати діяльності.

В умовах конкурентної боротьби торговельні підприємства змушені здійснювати порівняльний аналіз ефективності своєї діяльності з потенційними конкурентами. Базою для такого порівняння може бути визначення та оцінка якості прибутку. Дослідження поглядів учених-економістів щодо сутності поняття «якість прибутку» з точки зору економічної категорії показують, що серед них не існує єдиної думки стосовно цього поняття, хоча всі вони мають вагому значущість, свої переваги й недоліки.

Так, одні вчені [4, с. 546, 551; 7, с. 315] якість прибутку пов'язують із проблемою достовірності й реальності звітності та частотою зміни облікової політики, не акцентуючи уваги на джерелах формування прибутку. Інші вчені [5, с. 501] вважають, що якість прибутку – це узагальнена характеристика джерел формування прибутку, однак, ними не розглядається перспектива отримання цього прибутку в майбутньому періоді й можливість його використання в інвестиційній та фінансовій діяльності.

Серед науковців [2] існує ще така точка зору, згідно з якою якість прибутку визначається як характерний стабільний рівень прибутку, а також ступінь використання господарських резервів для його досягнення. Стабільні прибутки мають високу якість і можуть легко прогнозуватися на перспективу. Такий підхід передбачає визначення основних аспектів фінансово-господарської діяльності підприємства, які забезпечать не тільки зростання прибутковості, але й вплинуть на його стабільність у майбутньому періоді. Ряд учених [13, с. 107–108] переконані, що саме інноваційний чинник лежить в основі забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, що є основним джерелом швидкого та стабільного зростання якості прибутку підприємства.

Науково-технічний прогрес та інноваційна діяльність на підприємстві визначають його відповідний організаційно-технічний рівень, який, у свою чергу, виступає у вигляді конкретного якісного потенціалу його соціально-економічного розвитку. Ступінь реалізації даного потенціалу визначає рівень якості виробничо-господарського процесу на підприємстві. Важливим чинником забезпечення необхідного організаційно-технічного рівня підприємства й реалізації його потенціалу є якісний склад персоналу даного підприємства. Ефективність поєднання матеріально-технічного й кадрового потенціалу на підприємстві визначає якість системи економічних відносин, а все разом у кінцевому підсумку реалізується на тому чи тому рівні якісного розвитку підприємства. Якісний розвиток підприємства знаходить своє економічне відображення в кінцевих економічних результатах, а саме в якості прибутку підприємства [8, с. 27].

Вищенаведені погляди вчених на економічну категорію «якість прибутку» дають нам підстави погодитися з думкою про те, що якість прибутку торговельного підприємства варто розглядати як такий рівень прибутку, що визначає спроможність підприємства забезпечити потреби стабільного його функціонування, стійкого економічного зростання та розвитку в довгостроковій перспективі [11]. Крім того, правильною є думка про те, що якість прибутку є абстрактною величиною, оскільки вона визначається не через конкретні властивості, як для будь-якого виду матеріального товару, а через опосередковані ознаки. Такими опосередкованими ознаками можуть бути перманентні зміни в діяльності підприємства, які позитивно чи негативно впливають на рівень його розвитку під дією внутрішніх і зовнішніх факторів. Виявлення та аналіз таких змін повинні закладатися в методику оцінки якості прибутку.

Важливими аспектами фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств споживчої кооперації, які впливають на їх ефективність, а отже, і на якість прибутку, є: стабільний рівень доходів; структура товарообороту, витрат обігу й обігових коштів; кількість і якість праці; позареалізаційні операції.

Розглянемо вплив кожного з означених аспектів більш детально.

Стабільними можна назвати доходи, які відрізняються відносною сталістю протягом тривалого періоду часу, внаслідок чого можуть легко прогнозуватися на перспективу. Чим більша стабільність у доходах, тим вища якість прибутку. З точки зору оцінки якості прибутку інтерес також викликає такий розрахунковий показник, як середній песимістичний дохід, який уособлює середній мінімальний дохід, розрахований, виходячи з можливих ризиків у торгівлі. Аналітичні процедури на підставі цього показника дозволяють визначити поріг рентабельності, нижче якого підприємство за несприятливих обставин ризикує зазнати збитків.

Торговельні підприємства споживчої кооперації з відносно стабільним попитом на свої товари мінімально схильні до впливу економічного циклу, тому структуру товарообороту важливо розглядати з позиції планування ризику збуту. У той же час на підприємствах, структура товарообороту яких знаходиться в тісній залежності від фази економічного циклу, має місце більш значне коливання доходів. Для того, щоб стабілізувати доходи, необхідно включати в асортимент товари, які користуються попитом і в період спаду, і в період підйому ділової активності (продовольчі товари, товари повсякденного попиту), що значно підвищить якість прибутку.

Інтерес представляє роздрібний товарооборот деяких продовольчих товарів, безперервний попит на які забезпечується фізіологічними потребами людини незалежно від фази економічного циклу. Суттєве коливання щоденного обсягу товарообороту дозволяє зробити висновок про порушення безперервності реалізації цих товарів. Для оцінки рівномірності щоденного товарообігу можна рекомендувати показники, розраховані за формулами середньоквадратичного відхилення і коефіцієнта варіації. Високі значення цих показників указують на незадоволений попит, що значною мірою знижує якість прибутку.

Відомо, що витрати обігу безпосередньо впливають на розмір прибутку від реалізації товарів і вимагають пильної уваги під час ана-

літичної роботи. На якість прибутку великий вплив здійснює також структура витрат обігу. Більш високий комерційний ризик мають підприємства з високим рівнем постійних витрат, оскільки вони важко піддаються оперативному управлінню за швидкоплинної економічної ситуації. Тенденцію стабільності прибутковості характеризує високий рівень змінних витрат відносно загальних витрат, тому що вони більш керовані в порівнянні з постійними.

Оцінка витрат обігу з точки зору якості прибутку передбачає не тільки визначення їх структури, а й виявлення тих витрат, які привертають до себе увагу своєю неоднозначністю: зменшуючи рівень поточного прибутку, вони позитивно впливають на рівень прибутку в перспективі (витрати на рекламу, на ремонтні роботи, на підготовку фахівців тощо).

Для діяльності торговельним підприємствам споживчої кооперації необхідні оборотні кошти, які авансуються для забезпечення безперервності товарообороту. Ефективність використання оборотних коштів вимірюється коефіцієнтом оборотності або тривалістю одного обороту. У разі зростання коефіцієнта оборотності вивільняються оборотні кошти для збільшення товарообороту, що значно підвищує якість прибутку.

Багато торговельних підприємств споживчої кооперації втратили значну частину своїх оборотних коштів у результаті фінансової кризи, яка спровокувала крах банківської системи, знецінення гривневих активів, неплатоспроможність покупців, падіння платоспроможного попиту населення. З метою поповнення своїх оборотних коштів підприємства змушені вибирати прийнятне джерело фінансування. При цьому якість прибутку залежатиме від того, який вид позикових коштів використовує підприємство, оскільки кожна з альтернатив має певний ризик і вартість. Наприклад, комерційний кредит або позику простіше отримати, оскільки не вимагається забезпечення, а кредитори схильні проявляти більшу терпимість, якщо трапляються затримки платежів. Для банківського кредиту або кредиту фінансової компанії слід мати міцне фінансове становище за умови наявності забезпечення, причому

у фінансовій компанії кредит буде наданий за більш високою процентною ставкою.

Під час оцінки якості прибутку торговельних підприємств споживчої кооперації слід урахувати і працю працівників залежно від їх професійної категорії (вищий управлінський апарат, менеджери середньої ланки, торгові агенти, продавці тощо). Прибутковість діяльності підприємства визначається не тільки кількістю і якістю праці кожного працівника, а й тим, як взаємопов'язані його трудовий внесок і його «вартість» для підприємства. Для оцінки якості прибутку важливо проаналізувати економічні цілі, що стоять перед керівництвом торговельного підприємства. На дрібних і середніх за розміром підприємствах управління здійснюють власники, єдиним бажанням яких є максимізувати прибуток, що відрізняється високою якістю. Якщо торговельне підприємство очолує менеджер, то його мета полягає в максимізації товарообороту, що пояснюється залежністю його заробітної плати від торгової виручки. Ця обставина дещо знижує якість прибутку. Однак, слід визнати спільну зацікавленість і власників, і менеджерів у зростанні підприємства, що зобов'язує їх враховувати сукупність різних цілей, і лише всебічний аналіз дозволить визначити, чи можна очікувати від даного керуючого істотного збільшення доходів у наступний період. Тут доречно буде нагадати і про кадровий ризик, коли виявляється надмірна залежність підприємства від професійної діяльності одного або декількох службовців. Кадровий ризик виявляється і за зайвої централізації управління. В умовах мінливої ринкової кон'юнктури, конкуренції та інших факторів, що характеризують невизначеність ринкових відносин, ефективність діяльності підприємства залежить від його маневреності, гнучкості та адаптивності. Тому тенденція до децентралізації управління значно підвищує якість прибутку.

Кінцевий фінансовий результат господарської діяльності торговельних підприємств споживчої кооперації складається із: прибутку від реалізації товарів; фінансового результату від реалізації активів; доходів від позареалізаційних операцій, зменшених на суму витрат за цими операціями. Практика показує, що

керівники підприємств і фінансові працівники, зазвичай, приділяють більше уваги першим двом складовим фінансових результатів. Проте, результати позареалізаційних операцій часто здійснюють істотний вплив на фінансове становище підприємства, його платоспроможність, ліквідність, характеризуючи якість усього балансового прибутку.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Прибуток – це фінансовий продукт діяльності підприємства, отже, як будь-який продукт, володіє якістю, яку можна якщо не виміряти, то хоча б оцінити. Економічний ефект у вигляді прибутку безпосередньо пов'язаний з усіма економічними ресурсами підприємства та виникає у процесі їх безпосереднього використання. Тому від стану ресурсів, їх збалансованості, стабільності й ефективного використання залежить ефективність усієї діяльності торговельних підприємств. Стабільний якісний прибуток є істотним чинником впливу на ефективність функціонування підприємства. Отже, саме ці два процеси – вплив ефективності на якість та вплив якості на ефективність – є основою успішного розвитку торговельних підприємств.

У перспективі подальших досліджень обґрунтованою є розробка дієвої методики оцінки якості прибутку, яка повинна стати повноправним елементом у системі економічного аналізу прибутку. Не викликає сумнівів необхідність оцінки якості прибутку для будь-якого торговельного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азгальдов Г. Г. Потребительная стоимость и её измерение : монография / Г. Г. Азгальдов. – Москва : Экономика, 1971. – 167 с.
2. Баканов М. И. Оценка качества прибыли торгового предприятия [Электронный ресурс] / М. И. Баканов, В. В. Мелетьева // Аудит и финансовый анализ. – 2002. – № 4. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/afa/1999-4/02.shtml>. – Назва з екрана.
3. Бердников А. А. Анализ прибыли и рентабельности организации: теоретический аспект / А. А. Бердников // Молодой ученый. – 2013. – № 2. – С. 111–113.
4. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация : монография / Л. А. Бернстайн ; [пер. с англ. под ред. И. И. Елисеева]. – Москва : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.
5. Бланк И. А. Управление прибылью : монография / И. А. Бланк. – Киев : Ника-Центр, 1998. – 544 с.
6. Дорогунцов С. Методологічні проблеми відтворення основного капіталу в трансформаційний період / С. Дорогунцов, В. Чижова // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 29–35.
7. Економічний аналіз : навч. посіб. / [за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – Житомир : Рута, 2003. – 680 с.
8. Зінченко О. А. Існуючі підходи до вимірювання якості прибутку підприємства і концептуальні засади її дослідження / О. А. Зінченко // Наука й економіка. – 2011. – № 2 (22). – С. 24–28.
9. Методика финансового анализа : монография / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин, Е. В. Негашев ; [3-е изд., перераб. и доп.]. – Москва : Инфра-М, 2009. – 634 с.
10. Мэнкью Н. Г. Принципы экономики : учебник / Н. Г. Мэнкью ; [пер. с англ.]. – Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. – 784 с.
11. Нагайчук В. В. Вплив якості прибутку підприємства на ефективність його функціонування / В. В. Нагайчук // Економіка розвитку. – 2013. – № 1. – С. 73–77.
12. Поддєрьогін А. М. Фінансова стійкість підприємств у економіці України : монографія / А. М. Поддєрьогін, Л. Ю. Наумова. – Київ : КНЕУ, 2011. – 184 с.
13. Турило А. М. Показники і критерії оцінки якості прибутку на стадії його формування в системі менеджменту підприємства / А. М. Турило, О. А. Зінченко // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 106–115.

REFERENCES

1. Azgaldov G. G. *Potrebytel'naya stoykost i eye izmerenie* [The use-value and its dimension]. Moscow, Ekonomika, 1971. 167 p.
2. Bakanov M. I., Meleteva V. V. *Audit i finansovyy analiz*, 2002. no 4, Available at: <http://www.cfin.ru/press/afa/1999-4/02.shtml>.
3. Berdnikov A. A. *Molodoy uchenyy*, 2013, no 2, pp. 111–113.
4. Bernstayn L. A. *Analiz finansovoy otchetnosti: teoriya, praktika i interpretatsiya* [Financial Statement Analysis: Theory, Practice and Interpretation]. Moscow, Finansy i statistika, 1996. 624 p.
5. Blank I. A. *Upravlenie pribylyu* [Management Profit]. Kiev, Nika-Tsent, 1998. 544 p.
6. Doroguntsov S., Chizhova V. *Ekonomika Ukrainy*, 2002, no 12, pp. 29–35.
7. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Zhytomyr, Ruta, 2003. 680 p.
8. Zinchenko O. A. *Nauka i ekonomika*, 2011, no. 2 (22), pp. 24–28.
9. Sheremet A. D., Sayfulin R. S., Negashev E. V. *Metodika finansovogo analiza* [Methodology of the financial analysis]. Moscow, Infra-M, 2009. 634 p.
10. Menkyu N. G. *Printsipy ekonomiks* [The principles of economics]. Sankt-Peterburg, Piter Kom, 1999. 784 p.
11. Nagaychuk V. V. *Ekonomika rozvytku*, 2013, no 1, pp. 73–77.
12. Poddierogin A. M. *Finansova stiiikist pidpriemstv u ekonomitsi Ukrainy* [Financial sustainability of enterprises in the economy of Ukraine]. Kiev, KNEU, 2011. 184 p.
13. Turylo A. M., Zinchenko O. A. *Finansy Ukrainy*, 2008, no. 10, pp. 106–115.

И. Н. Мельник, кандидат экономических наук, доцент (Львовская коммерческая академия (Львовский торгово-экономический университет)). **Качество прибыли как средство анализа и оценки эффективности функционирования торговых предприятий потребительской кооперации.**

Аннотация. Для достижения соответствующего уровня конкурентоспособности на рынке торговые предприятия должны обеспечить соответствующий уровень экономической эффективности своей деятельности. При этом особое внимание необходимо уделить оценке качества прибыли. **Цель** статьи заключается в исследовании сущности понятия «качество прибыли» с точки зрения экономической категории и оценки качества прибыли как средства анализа общей эффективности функционирования торговых предприятий. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: логического и сравнительного анализа, систематизации. **Результаты.** Качество прибыли торгового предприятия следует рассматривать как такой уровень прибыли, который определяет способность предприятия обеспечить потребности стабильного его функционирования, устойчивого экономического роста и развития в долгосрочной перспективе. Это абстрактная величина и определяется через опосредованные признаки, которыми могут быть перманентные изменения в деятельности предприятия, что положительно или отрицательно влияют на уровень его развития под действием внутренних и внешних факторов. Выявление и анализ таких изменений должны закладываться в методiku оценки качества прибыли. **Практическая значимость результатов исследования.** Стабильная качественная прибыль является существенным фактором влияния на эффективность функционирования предприятия. Прибыль – это финансовый продукт деятельности предприятия.

Ключевые слова: прибыль, качество прибыли, оценка качества прибыли, эффективность, торговое предприятие.

I. Melnyk, Cand. Econ. Sci., docent (Lviv University of Trade and Economics). Quality of profit as a tool for analysis and evaluation effective functioning of commercial enterprises of the consumer cooperation.

Summary. To achieve the appropriate level of competitiveness in the market for trading companies should ensure an appropriate level of economic efficiency. Also special attention should be paid to quality assessment of profit. **Aims and Objectives.** Research of essence of the concept of «quality of profit» in terms of economic categories and assessing the quality of profit as a means of analyzing the overall efficiency of commercial enterprises. **Methodology of research** of logic and comparing analysis and systematization. **Findings.** The quality of profit of commercial enterprise should be considered as such level that defines ability of outfit to provide needs of its stable functioning and sustainable economic growth and development in the long term. This is abstract value and is determined through indirect signs, which may be permanent changes in the activities of companies that positively or negatively affect the level of development under the influence of internal and external factors. Detection and analysis of such changes should be laid in a methodology for evaluating the quality of profit. **Practical value.** Stable, qualitative profit is a significant factor influencing the efficiency of enterprise. Profit is financial product of enterprises' activity and as every product has a quality that can be measured if not, then at least be appreciated.

Keywords: profit, quality of profit; quality assessment of profit; effectiveness; commerce enterprise.